EURASIA CENTER

Eurázsia Központ

Elemzések

Mit hoz a jövő Közép-Ázsiában? Kirgizisztán, Tádzsikisztán és Türkmenisztán 2023-as gazdasági kilátásai

Veres Szabolcs

EK/2023/9.

Eurázsia Központ
Elemzések

Kiadó:
Eurázsia Központ

Szerkesztő:
Dr. Horváth Levente

A kiadó elérhetősége:

1117 Budapest, Infopark sétány 1i
eurasiacenter@uni-neumann.hu
https://eurasiacenter.hu/

Kiadásért felelős személy:

Dr. Horváth Levente, igazgató

Jelen elemzés és annak következtetései kizárólag a szerzők magánvéleményét tükrözik és nem tekinthetők az Eurázsia Központ álláspontjának.

EURÁZSIA KÖZPONT

Budapest 2023.

© Eurázsia Központ, Neumann János Egyetem

ISSN 2939-550X

MIT HOZ A JÖVŐ KÖZÉP-ÁZSIÁBAN? KIRGIZISZTÁN, TÁDZSIKISZTÁN ÉS TÜRKMENISZTÁN 2023-AS GAZDASÁGI KILÁTÁSAI

Veres Szabolcs

Közép-Ázsia gazdasági szerepe a világgazdaságban gyakran alulértékelt. Ennek oka, hogy a 21. századra a nemzetközi közösség még mindig nem érzékeli megfelelően, hogy a régió milyen jelentős regionális és világgazdasági szereplővé nőtte ki magát. Az ukrán–orosz háború hatására azonban ez megváltozott. Mind Európa, mind Ázsia számára Közép-Ázsia gazdasági és geopolitikai szerepe jelentősen felértékelődött. Az elmúlt 20 évben Közép-Ázsia öt országa – Kazahsztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán, Türkmenisztán és Üzbegisztán – jelentős előrelépéseket ért el saját gazdasági, politikai és társadalmi fejlődésében. Ez nemcsak a régiót domináló két gazdasági nagyhatalomra Kazahsztánra és Üzbegisztánra igaz, hanem a közép-ázsiai régió másik három kisebb szereplőjére, Kirgizisztánra, Tádzsikisztánra és Türkmenisztánra is. Az elemzés célja bemutatni a három kisebb gazdasággal bíró ország – Kirgizisztán, Tádzsikisztán, Türkmenisztán – 2023-as gazdasági lehetőségeit, valamint azt, hogy a következő év során milyen kihívásokkal kell szembenézniük.

Kulcsszavak: *Kirgizisztán, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, kilátások*

Abstract

The economic role of Central Asia in the world economy is often underestimated. The reason is that in the 21st century, the international community still does not properly perceive how important the region has become for the regional and global economy. However, this has changed as a result of the Ukrainian-Russian war. For both Europe and Asia, the economic and geopolitical role of Central Asia has increased significantly. Over the past 20 years, five countries in Central Asia - Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan - have made significant progress in their economic, political and social development. This is true not only for the two economic superpowers that dominate the region, Kazakhstan and Uzbekistan, but also for the other three smaller players in the Central Asian region, Kyrgyzstan, Tajikistan and Turkmenistan. The aim of the analysis is to present the economic opportunities of the three countries with smaller economies - Kyrgyzstan, Tajikistan and Turkmenistan - in 2023, but also the challenges they will face in the coming year.

Keywords: *Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, prospects*

Bevezetés

Közép-Ázsia országainak gazdaságait több együttes hatás éri egyszerre, úgymint: a gazdasági bővülés ütemének lassulása, a magas és ingadozó élelmiszer-, és energiaárak, a pénzügyi hitelezéseknek és befektetéseknek a vártnál gyorsabb és erősebb szigorítása. Emellett a közép-ázsiai régió közepes és alacsony jövedelmű országait[1] jelentősen sújtják még a piaci finanszírozáshoz való hozzáférés korlátozásai, miközben a kőolaj-, és földgázexportáló országokat a magas energiaárak „megvédik".

Oroszország 2022 februárjában elindított ukrajnai háborújának Közép-Ázsiára gyakorolt negatív hatása eddig a vártnál enyhébb volt. Ezzel párhuzamosan azonban a régiós országok jövőjére nézve az Oroszországgal fenntartott gazdasági kapcsolatok egyre jelentősebb kockázatokat hordoznak.

Ahogy 2022-ben, vélhetően 2023-ban is minden közép-ázsiai ország számára a legsürgetőbb gazdasági (és egyben politikai) kihívások egyike a megélhetési költségek emelkedésének a kezelése, valamint egyes élelmiszerek árainak a stabilizálása lesz. Az átalakuló világgazdasági és geopolitikai helyzet Közép-Ázsia mindegyik országában felveti a strukturális reformok időszerűségének kérdését, azzal az igénnyel, hogy a nemzetgazdaságok rugalmasabbá, fenntarthatóbbá, diverzifikáltabbá és befogadóbbá váljanak.

Az előrejelzések[2] szerint a közép-ázsiai országok átlagos gazdasági növekedése 2022-ben elérheti a 3,7%-ot.

Kirgizisztán

Kirgizisztán a közép-ázsiai régió egyik alacsony jövedelmű országa. Az ország gazdasága nagymértékben függ az aranyexporttól (amely az ország GDP-jének egytizedét és az export közel felét teszi ki), valamint a külföldön, elsősorban Oroszországban dolgozó kirgiz állampolgárok hazautalásaitól (ami a GDP több mint egynegyedének felel meg)[3]. A Covid-19 világjárvány halmozott hatásai és a 2020-ra jellemző politikai feszültségek Kirgizisztánt a GDP 8,6%-os csökkenésével egy 1994 óta nem tapasztalt recesszióba sodorták. Ennek ellenére az IMF becslései szerint Kirgizisztán gazdasága 2021-ben csak kismértékű, 2,1%-os növekedésre volt képes. 2022-végére a várakozások szerint azonban ez a növekedés várhatóan felgyorsul, köszönhetően elsősorban a turizmus, a közlekedés, a logisztika, valamint a logisztika és a hozzá kapcsolódó szolgáltatások fokozatos évközben történő fellendülésének. Mindezek tekintetében az IMF adatai a kirgiz gazdaságra nézve 5,6%-os bővülést prognosztizálnak, míg 2023-ban ez a szám „csupán" 3,8% is lehet.

A 2023-as visszaesés egyik oka, hogy Kirgizisztán elsősorban infrastruktúra-finanszírozásból adódó költségvetési hiányát 60%-ban kedvezményes hitelekből és külföldi támogatásokból finanszírozta, valamint az ország külső adósságának több mint 80%-a az IMF, ADB, Világbank és a kínai Eximbank (40%) birtokában van.

Az országban az infláció 2021-ben jelentősen megugrott (13%), de 2023-ban várhatóan visszatér majd a kirgiz jegybank által kitűzött 5-7%-os célhoz (6,1%).

Mivel Kirgizisztán szoros gazdasági kapcsolatokat ápol Kínával, ez jelentősen segíti Biskeket az országban történő infrastrukturális projektek finanszírozásában. Kirgizisztán az ország exportbázisának bővítése céljából már régóta megpróbál külföldi befektetéseket az országba vonzani (vízerőművek építése, stb), azonban a nehéz üzleti környezet és a külföldi befektetőkkel való viták eddig nagyban hátráltatták az ország befektetési vonzerejét. A 2020-as parlamenti választásokat követő tiltakozások után 2021 januárjában Szadír Zsaparovot hatalmas többséggel választották meg az ország elnökévé. Ugyanezen év áprilisában pedig a közép-ázsiai országban népszavazás kiírásával a parlamenti rendszert elnöki rendszerré alakították át.

A Covid-19 világjárvány kitörését követően Kirgizisztán GDP-arányos adóssága 2021 óta csökkenő tendenciát követett (2021-ben 67,6%). Az állami kiadások konszolidálásával ez a szám 2022-ben 63,1%-ra, 2023-ban várhatóan 61,3%-ra csökken.

Ezen kívül Kirgizisztán a közép-ázsiai régió egyik legszegényebb országa, ahol a szegénységi ráta fokozatosan csökken. Az Ázsiai Fejlesztési Bank (Asian Developement Bank, ADB) becslései szerint Kirgizisztán lakosságának mintegy 20,1%-a él a szegénységi küszöb alatt. Azonban az országban a jövedelmi egyenlőtlenségek 2006 óta folyamatosan csökkennek., amely a munkahelyek bővülésében, a minimálbér növekedésében, a szociális támogatások rendszerének a kiterjesztésében, az iskoláztatás minőségében is megnyilvánulnak.

Az ADB adatai szerint Kirgizisztán gazdasága 2022-ben körülbelül 3%-kal, 2023-ban pedig mindegy 3,5%-kal fog növekedni, köszönhetően az idei év első 7 hónapjában tapasztalt tartós gazdasági növekedésnek (az ipar 17,8%-kal, a fémfeldolgozó ipar 45,6%-kal, a fafeldolgozóipar 27,5%-kal, az élelmiszer- és dohányipar 12,9%-kal bővült) és a kirgiz kormány válságellenes tervének, ami az egyes gazdasági húzóágazatok és a szociális kiadások támogatásának a bővítéséről döntött.

Kirgizisztánban az infláció 2022 decemberében elérte a 15,4%-ot, ami elsősorban az élelmiszer- és az energia világpiaci árainak emelkedése, valamint a kirgiz szom dollárral szembeni márciusi és áprilisi leértékelődése miatt következett be.

Tádzsikisztán

Tádzsikisztán Közép-Ázsia alacsony jövedelmű hegyvidéki országa, amelynek gazdasága elsősorban ásványkitermelésen, a fémfeldolgozáson valamint a mezőgazdaságban és a külföldön dolgozó állampolgárok hazautalásain alapszik.

Tádzsikisztán lakossága mind regionális, mind pedig globális összevetésben viszonylag szegény. A függetlenség elnyerése óta az ország óriási előrelépéseket tett a szegénység csökkentésének az érdekében. A Világbank adatai szerint 2000 és 2018 között Tádzsikisztánban a szegénység ráta 83%-ról 27,4%-ra csökkent.

Mindezek ellenére azonban a közép-ázsiai országban a gyerekek körében még mindig magas az alultápláltság, a lakosságnak a tiszta ivóvízhez és a higiéniához való nem megfelelő hozzáférése, valamint Afganisztán közelsége miatt Tádzsikisztánnak rendkívül magas a biztonságpolitikai kitettsége.

Az elmúlt húsz évben Tádzsikisztán gazdaságában a lassú, de folyamatos növekedés volt tapasztalható. Ennek eredményeként az ország gazdasága a világjárvány (és annak gazdasági hatásai közepette is) tovább növekedett (2020-ban 4,5%, 2021-ben 9,2%-os növekedés volt tapasztalható).

A Covid-19 világjárvány kitörését követően azonban a korábban külföldön dolgozó, a korlátozások és leállások miatt hazatérni kénytelen munkások következtében a munkanélküliségi ráta jelentősen megemelkedett (7,6%).

Egyes előrejelzések 2022-ben 4% körüli növekedést prognosztizálnak a tádzsik gazdaságnak, amelyet 2023-ban egy 3–4% körüli bővülés is követhet, bár az ukrajnai konfliktus Tádzsikisztán számára negatív kockázatokat jelent, mivel az Oroszországból érkező hazautalások, amelyek az orosz nagyvárosokban dolgozó tádzsik vendégmunkásoktól származnak (ami a tádzsik GDP 25%-t teszik ki) feltehetően csökkenni fognak.

Az ország költségvetési hiánya 2021-ben a bevételek csökkenése és a szociális segélyekre, valamint az egészségügyre fordított kiadások növekedése miatt 4,4%-ra nőtt. 2022-ben valószínűsíthetően ez a szám tovább növekedett az állami kiadások, különösen a növekvő szegénység kezelésére irányuló szociális programok finanszírozása miatt.

Az ország külső államadóssága 2021-ben a GDP körülbelül 53,67%-a volt.

Mivel Tádzsikisztánban a magánszektor szerepe a gazdaságban továbbra is korlátozott, így az a hivatalos foglalkoztatásnak mindössze 13%-hoz és az összes beruházás 15%-hoz járul hozzá.

Az ország alacsony fejlettségi szintje ellenére a tádzsik gazdaság szerkezete meglehetősen kiegyensúlyozott. A mezőgazdaság a GDP 23,8%-át, az ipar és a szolgáltatások hasonló arányban a 32,8%, illetve a 35,3%-át teszik ki.

Türkmenisztán

Türkmenisztán túlnyomórészt sivatagos, ritkán lakott ország. Népsűrűsége tíz fő/négyzetkilométer. Az ország gazdasága leginkább a mezőgazdaságtól (elsősorban a gyapotipartól), a kőolajtól és földgáztól függ. Jelenleg Türkmenisztán a világ második legnagyobb földgázkészletével rendelkezik.

A közép-ázsiai ország szegénységi és munkanélküliségi mutatóira vonatkozó hivatalos adatok erősen megkérdőjelezhetőek A türkmén gazdaság a becslések szerint 2021-ben 5%-kal nőtt az erős szénhidrogén-termelésnek és -exportnak köszönhetően. A becslések szerint az országban a földgáztermelés 2022-ben 42%-

kal nőtt, annak ellenére, hogy más ágazatokban visszafogott élénkülés volt tapasztalható.

Türkmenisztánban a bruttó beruházások mennyisége 2021-ben a becslések szerint a GDP 19%-ára esett vissza a 2017-es 39%-ról. 2021-ben, az államadósság a GDP 32,2%-áról a becslések szerint a GDP 27,0%-ára csökkent. Az importhelyettesítés és a devizaszabályozás 2021-ben a folyó fizetési mérleg 0,6%-os többletéhez járult hozzá. A türkmén exportbevételek a földgázexport 35%-os növekedésének is köszönhetően 25,6%-kal nőttek a becslések szerint.

Az előrejelzések szerint a türkmén gazdaság 2022-ben 6%-kal, 2023-ban pedig 5,8%-kal növekedhet majd, ami elsősorban a kőolaj és a földgáz iránti erősen megnövekedett keresletnek, a szénhidrogénekkel kapcsolatos növekvő világpiaci áraknak, valamint a rekord búzatermésnek is köszönhető lehet, ami jelentősen fellendítette a türkmén mezőgazdasági szektort.

Ami az államháztartást illeti, a megnövekedett gázexportbevételeknek köszönhetően a költségvetés egyenlege 2022-ben 0,1% körüli többlettel zárhat. Ha ez valóban bekövetkezik, az lehetővé teheti Türkmenisztán számára a külső adósságával kapcsolatos kötelezettségek időben történő visszafizetését.

Türkmenisztán GDP-arányos adósságrátája alacsony. 2021-ben 27%, 2022-ben 23,6% volt, míg 2023-ban ez a szám 22,1% körül alakulhat.

Türkmenisztánban az inflációt elsősorban az importkorlátozások és az ebből fakadó hiányok okozzák. Ez különösen igaz az élelmiszerek esetében. A közép-ázsiai országban az infláció 2022-ben 13%-ra növekszik, majd 2023-ban várhatóan 10%-ra mérséklődik. A türkmén kormány jelenleg az inflációt a forgalomban lévő készpénz mennyiségének korlátozásával és a tükmén manat dollárhoz viszonyított mesterséges szinten tartásával próbálja szabályozni. Emellett a kormány infláció ellenes lépései közé tartozik még az élelmiszerárszabályozás és egyes élelmiszerek támogatott áron történő forgalmazása is.

Közepes jövedelmű ország státuszának ellenére Türkmenisztán még mindig a piacgazdaságra való átmenet korai szakaszában tart, ami olyan reformokat tesz szükségessé, mint a kereskedelem liberalizációja, a privatizáció és a piacszabályozó intézmények létrehozása. Türkmenisztánban a közszféra és az állami monopóliumok továbbra is uralják a gazdaságot.

Összegzés

Közép-Ázsia kisebb gazdaságokkal rendelkező országait, Kirgizisztánt, Tádzsikisztánt és Türkmenisztánt a koronavírus járvány, a világgazdaság átrendeződése és az orosz–ukrán háború gazdasági hatásai a korábban vártnál eddig enyhébb mértékben érintették. A három közép-ázsiai országra vonatkozó előrejelzések szerint 2022-ben és 2023-ban is pozitív, kedvező esetben akár 4% körüli gazdasági növekedés is várható. Ez jelzi, hogy a régió országainak kedvezően sikerült kihasználnia a jelenlegi, bonyolult világgazdasági helyzetet, amely részben

a külső szereplők (Kína) régiós aktivitásának, részben az egyes országokban megkezdett reformoknak, részben pedig eseti helyzeteknek(például a magas világpiaci áraknak köszönhetően Türkmenisztán földgázbevételei jelentősen megugrottak)is köszönhető.

Az orosz gazdaságot sújtó nyugati szankciók miatt (valamint az orosz vállalkozások csődtől való félelme következtében) sok orosz vállalkozás, illetve magánszemély helyezte át tőkéjének egy részét/pénzét a közép-ázsiai országok valamelyikébe, ami a régió országai számára nem várt előnyökkel is járhat. Ezenkívül egyes fehérorosz, orosz, illetve ukrán vállalkozások a szankciók, illetve a háború romboló hatása elől Közép-Ázsiába telepedtek át. Ennek eredményeként Közép-Ázsia nagyvárosaiban jelentősen megélénkült az ingatlanpiac és az építőipar.

Ugyanakkor a nem várt pozitív gazdasági előnyök mellett Kirgizisztánnak, Tádzsikisztánnak és Türkmenisztánnak továbbra is magas inflációval és növekvő élelmiszer-, és nyersanyagárakkal kell szembenéznie. Azonban a régió Afganisztánhoz való közelsége, az alacsony szintű világgazdasági integráltsága és a korlátolt tengeri hozzáférése a régiós gazdaságokban továbbra is negatív tényező.

Mindezek mellett a tanulmányban szereplő nemzetközi intézmények előrejelzései csupán viszonyítási alapokként szolgálnak. Ugyanis a jelenleg villámgyorsan változó világgazdasági és geopolitikai események mellett bármilyen nem várt, vagy előre nem látott esemény képes befolyásolni a korábban meghatározott számításokat.

Jegyzetek

[1] A Világbank minden gazdaságot alacsony, közepes vagy magas jövedelmű kategóriába sorol, kiegészítve alsó-közepes, illetve felső-közepes jövedelmű alkategóriákkal. A Világbank ezen besorolás alapjául az egy főre jutó GNI-t (Gross National Income, magyarul Bruttó Nemzeti Jövedelem) használja az amerikai dollárt alapul véve az árfolyamok hároméves mozgóátlagának módszerével. A GNI-t átfogó mérőszámnak tekinti, amely a gazdasági kapacitás és a haladás mutatója. Ezek alapján az egy főre jutó 1035 dollárnál kevesebb GNI-vel rendelkező országokat az alacsony jövedelmű országok közé sorolják, az 1036 és 4085 dollár közötti jövedelemmel rendelkezőket az alsó-közepes jövedelműek közé, míg a 4086 és 12615 dollár közöttiek a felső-közepes jövedelmű országok közé. A GNI-t tekintve pedig a 12 615 dollár feletti jövedelmmel rendelkező országok a magas jövedelműek közé sorolhatók. 2016-ig az alacsony és közepes jövedelmű gazdaságokat fejlődő gazdaságoknak is nevezték.

[2] A Világbank előrejelzésével szemben azonban az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) 4,3 %-os növekedést várt, ahogyan a Nemzetközi Valutalap (IMF) előrejelzései egy 3,9 és 4% körül pozitívabb előrejelzést vetítettek előre.

[3] Ez a szám az elmúlt években az orosz gazdaság gyengélkedése miatt némileg csökkent, amit az orosz–ukrán konfliktus Oroszországot érintő gazdasági hatásai nagy valószínűséggel tovább fognak rontani.